

quam oculis uno loco stans videre non posset. Significatur autem ea terra, quam prius populus accepit Israël, semen Abrahæ secundum carnem; non illud latius semen secundum fidem, quod ne faceretur, dictum est ei futurum sicut arena maris, secundum hyperbolen quidem, sed tamen tantum quod numerare nullus posset.

QUÆSTIO XXIX.

« Et nuntiavit Abrahæ transfluviali¹, » Transfluvialem Abraham appellatum etiam græca exemplaria satis indicant: sed cur ita appellatus sit, hæc videtur causa, quod ex Mesopotamia veniens, transito flumine Euphrate, sedes constituit in terra Chanaan, et Transfluvialis appellatus est ex ea regione unde venerat. Unde Jesus Nave dicit Israëlitis: « Quid vultis servire diis patrum vestrorum, qui sunt trans flumen²? »

QUÆSTIO XXX.

De eo quod scriptum est, « Circa solis autem occasum » pavor irruit super Abraham, et ecce timor magnus incidit ei³. » Tractanda est ista quæstio, propter eos qui contendunt perturbationes istas non cadere in animum sapientis: utrum tale aliquid sit quale Agellius commemorat in libris Noctium Atticarum⁴, quemdam philosophum in magna maris tempestate turbatum, cum esset in navi, et animadversum a quodam luxurioso adolescente; qui cum ei post transactum periculum insultaret, quod Philosophus cito perturbatus esset, cum ipse neque timuerit neque palluerit, respondit ideo illum non perturbatum, quia nequissimæ animæ suæ nihil timere deberet, quod nec digna esset pro qua aliquid timeretur. Cæteris

¹ Gen. xiv, 13. — ² Jos. xxiv, 15. — ³ Gen. xv, 12. — ⁴ Agell. lib. x, cap. 1. De Civitate Dei lib. ix, cap. 4.

autem studiosis, qui in navi fuerant, expectantibus protulit librum quemdam Epicteti Stoïci, ubi legebatur non ita placuisse Stoïcis, nullam talem perturbationem cadere in animum sapientis, quasi nihil tale in eorum appareret affectibus, sed perturbationem ab eis definiiri, cum rationalibus motibus cederet: cum autem non cederet, non dicendam perturbationem. Sed considerandum est quemadmodum hoc dicat Agellius, et diligenter inserendum.

QUÆSTIO XXXI.

« Dabo tibi et semini tuo post te terram in qua habitas, omnem terram cultam in possessionem æternam¹. » Quæstio est quomodo dixerit æternam, cum Israëlitis temporaliter data sit: utrum secundum hoc sæculum dicta sit æterna, ut ab eo quod est αἰών græce, quod sæculum significat, dictum sit αἰώνιον, tanquam si latine dici posset sæculare: an ex hoc aliquid secundum spiritalem promissionem hic intelligere cogamur, ut æternum dictum sit, ideo quia hinc æternum aliquid significatur: an potius locutionis est Scripturarum, ut æternum appellent, cujus rei finis non constituitur, aut non ita fit ut deinceps non sit faciendum, quantum pertinet ad curam vel potestatem facientis; sicut ait Horatius:

Serviet æternum, qui parvo nesciet uti².

Non enim potest in æternum servire, cujus ipsa vita, qua servit, æterna esse non potest. Quod testimonium non adhiberem, nisi locutionis esset. Verborum quippe illi sunt nobis auctores, non rerum vel sententiarum. Si autem defenduntur Scripturæ secundum locutiones proprias, quæ idiomata vocantur, quanto magis secundum eas, quas cum aliis linguis communes habent?

¹ Gen. xvii, 8. — ² Horat. lib. 1, Epist.

QUESTIO XXXII.

QUÆRITUR quomodo dictum sit ad Abraham de filio ejus, « Et reges gentium ex illo erunt¹: » utrum quia non provenit secundum regna terrena, secundum Ecclesiam accipi debeat, an propter Esau etiam ad litteram contigit.

QUESTIO XXXIII.

« ET videns procucurrit in obviam illis ab ostio tabernaculi sui, et adoravit super terram, et dixit: Domine, » si inveni gratiam ante te, ne prætereas servum tuum². » Quæritur cum tres viri essent qui ei apparuerant, quomodo singulariter Dominum appellet dicens: « Domine, » si inveni gratiam ante te: » an intelligebat unum ex eis Dominum, et alios Angelos; an potius in Angelis Dominum sentiens, Domino potius quam Angelis loqui elegit: quia uno ex tribus cum ipso Abraham postea remanente, duo mittuntur in Sodomam, et illis sic loquitur Loth tanquam Domino.

QUESTIO XXXIV.

« SUMATUR aqua, et lavem pedes vestros, et refrigerate sub arbore, et sumam panem, et manducate³. » Quæritur si Angelos intelligebat, quomodo potuerit ad hanc humanitatem invitare; quoniam refectio mortali carni necessaria est, non immortalitati Angelorum.

QUESTIO XXXV.

« ABRAHAM et Sara seniores, progressi in diebus: » defecerant autem Saræ fieri muliebria⁴. » Seniorum ætas minor est quam senum, quamvis et senes appellen-

¹ Gen. xvii, 16. — ² Id. xviii, 2. — ³ Ibid. 4. — ⁴ Ibid. 11.

tur seniores. Unde si vera sunt quæ a nonnullis medicis asseruntur, quoniam senior vir cum muliere seniore filios facere non potest, etiamsi adhuc fœminæ muliebria veniant, secundum hoc admiratum Abraham de promissione filii¹, et miraculum posuisse Apostolum, accipere possumus, ubi dixit emortuum corpus Abrahæ². Emortuum quippe corpus non ita intelligendum est, ac si omnino nullam vim generandi habere posset, si mulier juvenilis ætatis esset: sed secundum hoc emortuum, ut etiam de provectoris ætatis muliere non posset. Nam ideo de Cethura potuit, quia et juvenilis illam invenit ætatis. Sic enim medici tradunt, quoniam cujus corpus viri secundum hoc jam defecit, ut cum fœmina provectoris ætatis quamvis menstrua adhuc patiat, generare non possit, de juvenula potest. Et rursus mulier, quæ jam provectoris ætatis est, quamvis adhuc menstrua fluant, ut de seniore parere non possit, de juvene potest. Illud itaque ideo miraculum fuit, quia secundum id quod diximus, emortuo corpore viri, fœmina quoque provectoris ætatis fuit, ut ei destitissent fieri muliebria. Nam si quod ait Apostolus, corpus emortuum, verbo quis premat, quia dixit emortuum: jam ergo nec animam habuisse, sed cadaver fuisse intelligi debet, quod absurdissimæ falsitatis est. Sic itaque solvitur ista quæstio. Alioquin merito movet, quomodo cum esset Abraham prope mediæ ætatis, secundum quam homines tunc vivebant, et postea filios de Cethura fecerit, dicatur ab Apostolo, corpore emortuo, et pro miraculo, quia genuit, prædicetur?

¹ Gen. xvii, 17. — ² Rom. iv, 19.

QUÆSTIO XXXVI.

« **Et dixit Dominus ad Abraham : Quare risit Sara in**
 » semetipsa dicens : Ergo vere pariam? ego autem se-
 » nui¹. » Quæritur quare istam redarguat Dominus, cum
 et Abraham riserit, nisi quia illius risus admirationis et
 lætitiæ fuit, Saræ autem dubitationis; et ab illo hoc diju-
 dicari potuit, qui corda hominum novit.

QUÆSTIO XXXVII.

« **NEGAVIT Sara, dicens: Non risi: timuit enim².** » Quo-
 modo intelligebant Deum esse qui loquebatur, cum etiam
 negare ausa sit Sara quod riserit, tanquam hoc ille posset
 ignorare; nisi forte Sara homines eos putabat, Abraham
 vero Deum intelligebat? Sed etiam ipse illa humanitatis
 officia præhendo, de quibus supra dixi, quæ necessaria
 nisi infirmæ carni esse non possent, mirum nisi homines
 prius esse arbitratus est: sed fortassis in quibus Deum lo-
 qui intellexit, quibusdam divinæ majestatis existentibus
 et apparentibus signis, sicut in hominibus Dei sæpe ap-
 paruisse Scriptura testatur. Sed rursus quæritur, si ita
 est, unde Angelos fuisse postea cognoverint, nisi forte cum
 eis videntibus in cœlum iissent.

QUÆSTIO XXXVIII.

« **Scio enim quia constituet filiiis suis, et domui suæ**
 » post se, et custodient vias Domini, et facere justitiam
 » et iudicium, ut adducat Dominus in Abraham omnia,
 » quæ locutus est ad illum³. » Ecce ubi promittit Domi-
 nus Abraham non solum præmia, sed etiam obedientiam
 justitiæ filiorum ejus, ut circa eos etiam præmia promissa
 compleantur.

¹ Gen. xviii, 13. — ² Ibid. 15. — ³ Ibid. 19.

QUÆSTIO XXXIX.

« **DESCENDENS ergo videbo si secundum clamorem ipso-**
 » rum venientem ad me consummantur, si autem non,
 » ut sciam¹. » Verba hæc « si non » dubitantis quid
 duorum potius eventurum sit, sed irascentis et minantis
 accipiamus, nulla quæstio est. More quippe humano
 Deus in Scripturis ad homines loquitur, et ejus iram no-
 yerunt sine perturbatione ejus intelligere qui noverunt.
 Solemus autem etiam sic minaciter loqui: « Videamus si
 non tibi facio, » aut, « Videamus si non illi fecero, »
 et, « Si non potuero tibi facere: » vel, « Sciam, id est,
 hoc ipsum experibor, utrum non possim: » quod cum
 minando non ignorando dicitur, irati apparet affectus,
 sed perturbatio non cadit in Deum. Mos autem humanæ
 locutionis et usitatus est, ut humanæ infirmitati congruat,
 cui Deus coaptat locutionem suam.

QUÆSTIO XL.

QUÆRI solet, utrum quod de Sodomis dixit Deus,
 non se perdere locum, si invenirentur illic vel decem
 justi², speciali quadam sententia, de illa civitate, an de
 omnibus intelligendum sit generaliter, parcere Deum loco,
 in quocumque vel decem justi fuerint? In qua quæs-
 tione non est quidem necesse, ut hoc de omni loco acci-
 pere compellamur; verumtamen de Sodomis potuit et sic
 dici, quia sciebat Deus ibi non esse vel decem; et ideo sic
 respondebatur Abraham, ut significaretur, nec tot ibi posse
 inveniri, ad exaggerationem iniquitatis illorum. Non enim
 necesse erat Deo tam sceleratis hominibus parcere, ne cum
 illis perderet justos, cum posset, justis inde liberatis, red-
 dere impiis digna supplicia: sed, ut dixi, ad ostendendam

¹ Gen. xviii, 21. — ² Ibid. 32.

malignitatem multitudinis illius, dixit, « Si decem ibi in- » venero, parcam universæ civitati¹: » tanquam si diceret, « Certe possum nec pios cum impiis perdere, nec tamen propterea impiis parcere, quia liberatis et separatis inde piis, possum impiis digna rependere; et tamen si ibi inveniuntur, parco, hoc est, quia nec tot ibi possent inveni. » Tale aliquid est apud Jeremiam, ubi ait: « Circuite » vias Jerusalem, et videte, et quærite in plateis ejus, et » cognoscite si invenietis hominem facientem justitiam et » quærentem fidem, et propitius ero peccatis eorum²: » id est, invenite vel unum, et parco cæteris; ad exaggerandum et demonstrandum, quod nec unus ibi posset inveni.

QUESTIO XLI.

Quod occurrit Loth Angelis, et adoravit in faciem, videtur intellexisse quod Angeli essent³: sed rursus cum eos ad refectionem corporis invitat, quæ mortalibus necessaria est, videtur putasse quod homines essent: ergo quæstio similiter solvitur, ut soluta est in tribus qui venerunt ad Abraham, ut aliquibus signis appareret eos divinitus missos, qui tamen homines crederentur. Nam hoc et in Epistola, quæ est ad Hebræos, cum de hospitalitatis hono Scriptura loqueretur, ait: » Per hanc enim quidam nescientes hospitio receperunt Angelos⁴. »

QUESTIO XLII.

Quod ait Sodomitis Loth, « Sunt mihi duæ filiæ, quæ » nondum noverunt viros, producam illas ad vos, utimini » illis quomodo placuerit vobis, tantum in viros istos ne » faciatis iniquum⁵: » quoniam prostituere volebat filias

¹ Gen. xviii, 32. — ² Jerem. v, 1. — ³ Gen. xix, 1. — ⁴ Hebr. xiii, 2. — ⁵ Gen. xix, 8.

suas hac compensatione, ut viri hospites ejus nihil a Sodomitis tale paterentur, utrum admittenda sit compensatio flagitiorum vel quorumque peccatorum, ut nos faciamus mali aliquid, ne alius gravius malum faciat: an potius perturbationi Loth, non consilio tribuendum sit quia hoc dixerit, merito quæritur. Et nimirum periculosissime admittitur hæc compensatio: si autem perturbationi humanæ tribuitur, et menti tanto malo permotæ, nullo modo imitanda est.

QUESTIO XLIII.

« Viros vero qui erant ad ostium domus percusserunt » cæcitate¹. » Græci habent, ἀραοία, quod magis significat, si dici posset, avidentia, quæ faciat non videri non omnia, sed quod non opus est. Nam merito movet quomodo potuerunt deficere quærendo ostium, si tali erant cæcitate percussi, ut omnino nihil viderent. Hoc enim modo sua calamitate turbati, ulterius ostium non requirerent. Hac ἀραοία et illi percussi sunt, qui quærebant Elisæum². Hanc et illi habuerunt, qui Dominum post resurrectionem cum illo ambulantes in via non cognoverunt³, quamvis ibi non sit hoc verbum positum, sed res ipsa intelligatur.

QUESTIO XLIV.

« Dixit autem Loth ad illos: Oro, Domine, quia invenit » puer tuus misericordiam ante te, et magnificasti justitiam tuam, quam facis in me, ut vivat anima mea: ego » autem non possum salvus fieri in monte, ne forte com- » prehendant me mala et moriar⁴. » Hac perturbatione timoris non credebat ipsi Domino, quem in Angelis cog-

¹ Gen. xix, 11. — ² 4 Reg. vi, 18. — ³ Luc. xxiv, 16. — ⁴ Gen. xix, 18, 19.

noscebat; qua etiam illud de filiabus suis prostituendis dixerat: ut intelligamus non pro auctoritate habendum quod dixit de turpitudine filiarum: non enim et hoc pro auctoritate habendum est, Deo non esse credendum.

QUESTIO XLV.

« Et recordatus est Deus Abraham, et exemit Loth de medio eversionis¹. » Commendat Scriptura meritis magis Abrahæ liberatum esse Loth, ut intelligamus justum Loth dictum secundum quemdam modum, maxime quod unum verum Deum colebat, et propter comparationem scelerum Sodomorum, inter quos vivens ad vitam similem non potuit inclinari.

QUESTIO XLVI.

« Ascendit autem Loth de Segor, et sedebat in monte². » Mirum nisi ipse mons est, in quem sponte ascendit, quo admonente Domino ascendere noluit: aut enim nullus est alius, aut non apparet.

QUESTIO XLVII.

« Timuit enim habitare in Segor³: » Infirmiitati ejus Dominus et timori concesserat civitatem, quam Loth ipse delegerat, et in ea promiserat ei securitatem, quod propter illum parceret civitati: tamen etiam ibi esse timuit, ita fides ejus non magni roboris fuit.

QUESTIO XLVIII.

« Dixit autem Abraham de Sara uxore sua: Soror mea est. Timuit enim dicere: Uxor mea est, ne forte occiderent eum viri civitatis propter illam⁴. » Quæri

¹ Gen. xix, 29. — ² Ibid. 30. — ³ Ibid. — ⁴ Id. xx, 2.

solet, quomodo adhuc in illa ætate pro Saræ pulchritudine Abraham perichitari metuebat. Sed magis formæ illius vis miranda est, quæ adhuc amari poterat, quam quæstio difficilis putanda.

QUESTIO XLIX.

Quoniam ait Deus ad Abimelech, propter Saram, « Et perci tibi ut non peccares in me¹, » quando eum admonuit uxorem Abrahæ esse, quam putabat sororem: advertendum est et notandum in Deum peccari, quando talia committuntur, quæ putant homines leviter habenda, tanquam in carne peccata. Quod autem dixit ei, « Ecce tu morieris: » etiam hoc notandum est, quomodo dicat Deus tanquam prædicens sine dubio futurum, quod admonendo dicit, ut a peccato abstinendo caveatur.

QUESTIO L.

MERITO quæritur, cur Abraham nec die quo natus est ei filius, nec die quo circumcisus est, sed die quo ablatus est, epulum fecerit². Quod nisi ad aliquam spiritalem significationem referatur, nulla solutio quæstionis est, tunc scilicet esse debere magnum gaudium spiritualis ætatis, quando fuerit factus homo novus spiritualis, id est, non talis qualibus dicit Apostolus: « Lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis, sed nec adhuc potestis, adhuc enim estis carnales³. »

QUESTIO LI.

Quæritur, Sara dicente, « Ejice ancillam et filium ejus, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac⁴, » quare contristatus sit Abraham, cum ista fue-

¹ Gen. xx, 6. — ² Id. xxi, 8. — ³ I Cor. iii, 2. — ⁴ Gen. xxi, 10.

rit prophetia, quam utique magis debuit nosse ipse quam Sara? Sed intelligendum est, vel ex revelatione hoc dixisse Saram, quia prius illi fuerat revelatum; illum vero quem de hac postea Dominus instruit, paterno affectu pro filio fuisse commotum; vel ambos prius nescisse, quidnam illud esset, et per Saram nescientem hoc propheticè dictum esse, cum illa mota esset muliebri animo propter ancillæ superbiam.

QUESTIO LII.

NOTANDUM quod et Ismaël dictus sit a Deo semen Abrahæ¹, propter illud quod sic accipiendum docet Apostolus quod dictum est: « In Isaac vocabitur tibi semen, » id est, non filii carnis, sed filii promissionis deputantur » in semine²: » ut hoc proprie pertineat ad Isaac, qui non fuit filius carnis, sed filius promissionis, ubi promissio fit de omnibus gentibus.

QUESTIO LIII.

« SURREXIT autem Abraham mane, et sumpsit panes » et utrem aquæ, et dedit Agar, et imposuit in humero, et puerum, et dimisit illam³. » Fieri quæstio solet, quomodo imposuerit in humeros et puerum tam grandem? Nam qui fuerat antea quam natus esset Isaac, tredecim annorum circumcisis, cum esset Abrahami nonaginta-novem, et natus sit Isaac centenario patre, ludebat autem Ismaël cum Isaac quando Sara commota est, utique cum grandiusculo, qui jam fuerat ablactatus; profecto annorum fuit Ismaël, quando cum matre sua de domo patris expulsus est, amplius sexdecim. Sed ut hoc quod cum parvulo lusit, per recapitulationem dictum accipiamus, antequam ablactaretur Isaac; profecto etiam sic

¹ Gen. xxi, 13. — ² Rom. ix, 8. — ³ Gen. xxi, 14.

amplius quam tredecim annorum puer in humeros matris, cum utre et panibus, nimis absurdum est ut impositus esse credatur. Quam facile autem solvitur quæstio, si non subaudiamus imposuit, sed dedit. Dedit enim Abraham, sicut scriptum est, matri ejus panes et utrem, quæ illa imposuit in humeros suos. Cum autem adjunctum et dictum est « et puerum, » subaudimus dedit, qui panes et utrem dederet; non in humeros imposuit.

QUESTIO LIV.

« DEFECIT autem aqua de utre, et projecit puerum sub » unam abietem, et discessit, et sedere coepit contra illum longe quantum arcus mittit; dixit enim: Non » videbo mortem filii mei, et sedit contra eum. Exclamans autem puer ploravit: et exaudivit Deus vocem » pueri de loco ubi erat: et vocavit Angelus Dei Agar de » cælo, et dixit ei: Quid est, Agar? Noli timere, exaudivit enim Deus vocem filii tui de loco in quo est. Surge, » et accipe puerum, et tene illum in manu tua. In magnum nam enim gentem faciam illum¹. » Solet quæri, quomodo cum puer esset annorum amplius quindecim, projecit eum mater sub arborem, et ierit longe quantum arcus mittit, ne videret eum morientem; quasi enim quem portabat projecit, ita videtur sonare quod dicitur, maxime quia sequitur, « Flevit puer? » Sed intelligendum est projectum esse non a portante, sed ut fit, ab animo, tanquam moriturum. Neque enim quod scriptum est; « Projectus sum a facie oculorum tuorum², » portabatur qui hoc dixit. Et est in quotidiano loquendi usu, cum præjici dicitur aliquis ab aliquo cum quo erat, ne ab illo videatur aut cum illo maneat. Intelligendum est autem quod Scriptura tacuit, ita discessisse matrem a filio, ut

¹ Gen. xxi, 15-18. — ² Psal. xxx, 23.

puer ignoraret quo mater abierit, et eam in sylvestribus stirpibus latuisse, ne filium siti deficientem videret. Ille autem etiam illa ætate, quid mirum si matre diutius non visa et tanquam perdita, eo loco, ubi solus remanserat, flevit? Quod ergo postea dicitur, « Accipe puerum, » non ut eum de terra velut jacentem tolleret, dictum est, sed ut ei conjungeretur, et eum manu teneret deinceps comitem, sicut erat: quod plerumque faciunt simul ambulantes cujuslibet ætatis.

QUÆSTIO LV.

« Factum est autem in tempore illo, et dixit Abimelech¹, » etc. » Quæri potest, quando cum isto Abimelech pactum fecit Abraham, et appellatus est puteus quem fodit, « Puteus jurationis, » quomodo congruat veritati? Agar enim de Abrahæ domo expulsa cum filio, juxta Puteum, sicuti dictum est, jurationis errabat, qui valde postea dicitur factus ab Abraham; ibi enim Abimelech et Abraham juraverunt, quod nondum utique factum erat, cum de domo Abrahæ Agar cum filio fuisset expulsa. Quomodo ergo errabat juxta Puteum jurationis? An factum jam fuisse intelligendum est, et per recapitulationem postea commemoratum quod egit Abraham cum Abimelech? Nisi forte longe postea librum scripsit, ex nomine Putei jurationis appellavit regionem, in qua cum filio mater errabat, tanquam diceret: « Errabat in illa regione, ubi Puteus jurationis » factus est: » quamvis puteus postea sit factus, sed longe ante ætatem scriptoris; sic autem appellabatur puteus cum liber scriberetur, nomen tenens antiquum, quod Abraham imposuerat. Si autem ipse est puteus, quem apertis oculis vidit Agar, nihil restat nisi ut per recapitulationem quæstio dissolvatur. Nec movere debet quomodo

¹ Gen. xxi, 22.

puteum, quem foderat Abraham, nesciebat Agar, si ante est ille fossus quam illa expulsa. Valde enim fieri potuit, ut pecorum suorum causa, longe a domo in qua cum suis habitabat, puteum foderet, quem illa nesciret.

QUÆSTIO LVI.

Quæri potest, quomodo ad Puteum juramenti agrum plantaverat Abraham¹, si in terra illa, quemadmodum Stephanus dicit, non acceperat hæreditatem², nec spatium pedis? Sed ea est intelligenda hæreditas, quam Deus munere suo fuerat daturus, non empta pretio. Intelligitur autem spatium circa puteum ad illud emptio- nis pactum pertinere, in quo fuerant agnæ septem datæ, quando Abimelech et Abraham sibi etiam juraverunt.

QUÆSTIO LVII.

« Er tentavit Deus Abraham³. » Quæri solet quomodo hoc verum sit, cum dicat in Epistola sua Jacobus, quod Deus neminem tentat⁴: nisi quia locutione Scripturarum solet dici, « Tentat, » pro eo quod est, probat. Tentatio verò illa, de qua Jacobus dicit, non intelligitur nisi qua quisque peccato implicatur. Unde Apostolus dicit; « Ne forte tentaverit vos is qui tentat⁵. » Nam et alibi scriptum est: « Tentat vos Dominus Deus vester, ut » sciat si diligitis eum⁶: » etiam hoc genere locutionis, ut sciat, dictum est, ac si diceretur, « Ut scire vos faciat; » quoniam vires dilectionis suæ hominem latent, nisi divino experimento etiam eidem innotescant.

¹ Gen. xxi, 33. — ² Act. vii, 5. — ³ Gen. xxii, 1. — ⁴ Jacob. i, 13. — ⁵ I Thess. iii, 5. — ⁶ Deut. xiii, 3.

QUÆSTIO LVIII.

Vox Angeli de cœlo ad Abraham, « Ne injicias manum » in puerum, neque facias ei quidquam. Modo enim » cognovi, quoniam timeas Deum tu¹. » Etiam ista quæstio simili locutione solvitur; hoc est enim, « Nunc cog- » novi, quoniam timeas Deum tu, » quod significat: « Nunc te feci cognoscere. » In consequentibus autem hoc genus locutionis evidenter apparet, ubi dicitur, « Et » vocavit Abraham nomen loci illius, Dominus vidit, ut » dicant hodie: In monte Dominus apparuit². Vidit, » pro eo quod est, apparuit, hoc est « vidit, » pro eo quod est, videri fecit; significans per efficientem id quod efficitur, sicut frigus pigrum quod pigros facit.

QUÆSTIO LIX.

« Et non pepercisti filio tuo dilecto propter me³. » Numquid Abraham propter Angelum non pepercit filio suo, et non propter Deum? Aut ergo Angeli nomine Dominus Christus significatus est, qui sine dubio Deus est, et manifeste a Propheta dictus est, « Magni consilii An- » gelus⁴, » aut quod Deus erat in Angelo, et ex persona Dei Angelus loquebatur, sicut in Prophetis etiam solet. Nam in consequentibus hoc magis videtur apparere ubi legitur, « Et vocavit Angelus Domini Abraham iterum de » cœlo, dicens; Per memetipsum juravi, dicit Domi- » nus⁵. » Non facile enim invenitur Dominus Christus Patrem Dominum dicere tanquam suum Dominum, illo præsertim tempore antequam sumeret carnem. Nam secundum id quod formam servi accepit, non incongruenter hoc dici videtur. Nam secundum hujus rei futuræ

¹ Gen. xxii, 12. — ² Ibid. 14. — ³ Ibid. 12. — ⁴ Isai. ix, 6. juxta lxx. — ⁵ Gen. xxii, 15, 16.

prophetiam illud est in Psalmo: « Dominus dixit ad me: » Filius meus es tu¹. » Nam neque in ipso Evangelio facile invenimus a Christo Deum Patrem Dominum appellatum, quod Dominus ejus esset; quamvis Deum inveniamus in illo loco, ubi ait: « Vado ad Patrem meum » et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum². » Quod autem scriptum est: « Dixit Dominus Domino meo³, » Pater scilicet Filio. Et, « Pluit Dominus a Domino, » qui scribebat dixit; ut Dominus ejus a Domino ejus, id est, Dominus noster a Domino nostro pluisse intelligatur, Filius a Patre.

QUÆSTIO LX.

Quod in his, quos nuntiaverunt Abraham natos esse filio Melchæ, nominatur et Chamuël pater Syrorum⁴, non utique illi qui nuntiaverunt, nuntiare patrem Syrorum potuerunt: ex origine quippe illius Syrorum genus longe postea propagatum est. Sed dictum est a persona scribentis, qui post omnia illa tempora hæc scribendo narravit, quemadmodum supra diximus de puteo jurationis⁵.

QUÆSTIO LXI.

« Exurgens autem Abraham adoravit populum ter- » ræ⁶. » Quæritur quomodo scriptum sit: « Dominum » Deum tuum adorabis, et illi soli servies⁷: » cum Abraham sic honoraverit populum quemdam gentium, ut etiam adoraret. Sed animadvertendum est in eodem præcepto, non dictum, « Dominum Deum tuum solum adorabis, » sicut dictum est. « Et illi soli servies, » quod est græce λατρεύσεις. Talis enim servitus non nisi Deo debetur. Unde damnantur idololatræ, id est, ejusmodi ser-

¹ Psal. ii, 7. — ² Joan. xx, 17. — ³ Psal. cx, 1. — ⁴ Gen. xxii, 21. — ⁵ Vide sup. quæst. 55. — ⁶ Gen. xxiii, 7. — ⁷ Deut. vi, 13, et x, 20.